

GEÇİŞ DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

GEÇİŞ DÖNEMİ'NİN ÖZELLİKLERİ (11-12. YÜZYIL)

- İslam öncesi kültürle İslami kültür iç içedir.
- Uygur alfabesinin yanında Arap alfabesi de kullanılmıştır.
- Şiirlerde hem millî nazım birimi olan dördlükten hem de yeni şiirin nazım birimi olan beyitten yararlanılmıştır.
- Aruz ölçüsü kullanılmakla birlikte heceden vazgeçilmemiştir.
- Dilde Arapça ve Farsça kelimeler görülmeye başlamıştır.
- Arapçadan ve Farsçadan eserler çevrilmiştir.
- Eserlerde Uygurcanın devamı niteliğindeki Hakaniye lehçesi ve ya Karahanlı Türkçesi denilen Doğu Türkçesi kullanılmıştır.
- Arap ve Fars edebiyatından alınan nazım biçimleri kullanılmaya başlanmıştır.
- Ortaya konulan eserler didaktik (öğretici) niteliktedir.
- 13. yüzyıldan itibaren ilk örnekleri Anadolu'da görülecek olan ve "divan edebiyatı" adı verilen bir edebiyat döneminin temelleri atılmıştır.
- Aruz ölçüsünün, 11'li hece ölçüsüne benzeyen kalıpları tercih edilmiştir.
- Hayvancılıktan tarıma, göçebelikten yerleşik düzene geçme süreci hızlanmıştır.
- Türklerin, Müslüman Arapların etkisiyle İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Türk toplum yaşamında önemli değişimler olmuştur.

- Geçiş Dönemi ürünleri 840 - 1212 tarihleri arasında Türkistan ve Maverâünnehir'de hâkimiyet kuran ilk Müslüman Türk devleti Karahanlılar ve Büyük Selçuklulara ait coğrafyanın ürünüdür.
- Karahanlı Devleti, 840'ta Uygur Devleti'nin Kırgızlar tarafından yıkılmasıyla, Orta Asya bozkırlarında Bilge Kül Kadir Han tarafından kurulmuştur.

KARAHANLI DÖNEMİ ÜRÜNLERİ

KUTADGU BİLİĞ – YUSUF HAS HACİP

- *Kutadgu Bilig*, "mutluluk, saadet veren bilgi" anlamlarına gelir.
- 1069 yılında Balasagunlu Yusuf tarafından yazılmış, Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur.
- Eser, 6645 beyitlik didaktik bir mesnevidir.
- Az da olsay yabancı sözcüklere yer verilmiştir.
- Beyitlerin arasına mâni tipinde uyaklanan 173 dördlük serpiştirilmiştir.

- İslamiyet etkisinde yazılan ve aruz ölçüsünün kullanıldığı ilk eser olarak kabul edilmektedir.
- Türk edebiyatının ilk tevhit ve münacat örneğini içermektedir.
- Türk edebiyatında ilk kaside örnekleri bu eserde yer alır.
- Karşılıklı konuşmalardan oluşur.
- Diyaloglarla, iyi bir devlet yönetiminin tablosu çizildiğinden eser, ilk tiyatro yapıtı olarak değerlendirilebilir.
- Devlet yönetimiyle ilgili bilgiler verdiği için ilk siyasetname ve aynı zamanda bir nasihatnamedir.
- Eserde Alp Er Tunga'nın adı Afrasiyab olarak geçer.
- Alegorik bir yapısı vardır. Eser, simgesel dört karakterin konuşması üzerine kurulmuştur. Eserde bulunan karakterler, bunların görevi ve simgesi şunlardır:
- Arap harflerinin kullanıldığı ilk eserdir.

Karakter	Anlamı	Görevi	Simgesi
Kün Togdı	Gün Doğdu	Hükümdar	Adalet
Ay Togdı	Dolunay	Vezir	Mutluluk, saadet
Ögdilmiş	Övülmüş	Vezirin oğlu	Akıl, anlayış
Odgurmuş	Uyanık	Vezirin kardeşi (Filozof-Dost)	Akıbet, dünyanın sonu

ÖRNEK

Aşağıdakilerden hangisi, *Kutadgu Bilig*'de yer alan kişi ve onun temsil ettiği kavramlar arasında değildir?

- A) Alp Er Tunga – Doğruluk
- B) Ay Toldı – Saadet
- C) Kün Togdı – Kanun
- D) Ögdülmüş – Akıl
- E) Odgurmuş – Akıbet

ÖSYM Sorusu

DİVANÜ LÜGATİ'T-TÜRK – KAŞGARLI MAHMUT

- "Türk Dillerinin Sözlüğü" anlamına gelen eser, 1073'te Bağdat'ta Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır.
- Abbasi Halifesi Ebü'l-Fazl El-Muktedi Billah'a sunulmuştur.
- Araplara Türkçeyi öğretmek, Türkçenin gücünü göstermek için Arapça yazılmıştır.
- 8000 civarında Türkçe sözcüğün Arapça karşılıklarının yanı sıra Türkçenin gramer bilgisi, şive özellikleri de verilmiştir.

- Türcenin ilk sözlüğü, gramer kitabı, antolojisi ve etimolojik sözlüğüdür.
- Kitapta Türklerin tarihi ve yaşadıkları coğrafya hakkında ansiklopedik bilgiler de verilmiştir.
- İslamiyet öncesi Türk edebiyatına ait koşuk, sagu, sav, destan gibi ürünlerden bazı derlemeler yapılmıştır.
- Eserde yer alan şiirler dörtlük ya da beyit şeklindedir.
- Dörtlükler hece, beyitlerin çoğu ise aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- Eserdeki şiirlerin kimlere ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi olmamakla birlikte Çuçu adlı bir Türk şairinden söz edilmektedir.
- Türk boyları ve coğrafyası ile Türklerin örf ve gelenekleri üzerine önemli bilgiler verilmiştir.
- Eserde Türklerin yaşadıkları coğrafyayı gösteren bir dünya haritası bulunmaktadır.
- Eserde döneminin Türk dünyasını gösteren bir harita da yer alır.

ÖRNEK

- Aç ne yimes, tok ne times.
- Alın arslan tutar, küçin sıçgan tutmas.
- Bir karga birle kış kelmes.

Yukarıdaki sözler aşağıdaki yapıtların hangisinde yer alır?

- A) Kutadgu Bilig
- B) Divanü Lügati't-Türk
- C) Divan-ı Hikmet
- D) Atabetü'l-Hakayık
- E) Muhakemetü'l-Lügateyn

ATABETÜ'L-HAKAYIK – EDİP AHMET YÜKNEKİ

- Hakikatlerin (gerçeklerin) eşiği anlamına gelmektedir.
- 12. yüzyılda Arapça ve Farsça bilen, tefsir ve hadis gibi İslami ilimleri tahsil etmiş, takva sahibi, âlim, fazıl bir şair olan Edip Ahmet Yükeki tarafından yazılmıştır.
- Karahanlı beylerinden Muhammed Dad Sipehsalar'a sunulmuştur.
- Karahanlı Türkçesi (Hakaniye lehçesi) ile yazılmıştır.
- Eserde Arapça kökenli sözcüklere yer verilmiştir.

- İslami bilgileri öğretmek amacıyla yazılmış bir nasihatnamedir.
- Didaktik bir eserdir.
- Kutadgu Bilig'in etkisinde kalmıştır.
- Eser 40 beyit, 101 dörtlükten oluşmaktadır. Tam bir mesnevi görünümünde değildir.
- Eserde mesnevi, gazel ve kaside nazım şekilleri kullanılmıştır.
- Aruz ölçüsü kullanılan eserdeki aruz kalıbı Kutadgu Bilig'deki kalıbın aynısıdır (Şehname vezni).
- Dil bakımından Kutadgu Bilig'e göre daha ağır, sanat değeri açısından ondan daha zayıftır.
- Eseri dönemin diğer eserlerinden ayıran en önemli özelliği ayet ve hadislerle çokça yer vermesidir.
- Eserde dünyayı, Tanrı'yı, insanı bilmenin sadece bilim yoluyla olabileceği anlatılır.
- Bilginin faydasına ve bilgisizliğin zararına vurgu yapılır.
- Uygur-Arap alfabesi karışık olarak yazılmıştır.

DİVAN-I HİKMET – AHMET YESEVİ

- "Hikmetler kitabı" anlamına gelir. Hikmet "hoş, hayırlı" anlamına gelir.
- Kitapta Allah aşkı, peygamber sevgisi işlenmiştir.
- 12. yüzyılda Türklere İslamiyet'in esaslarını öğretmek için yazılmıştır.
- Sade ve yalın bir dil kullanılmıştır.
- Hece ölçüsüyle, hecenin 4+3=7, 4+4+4=12'li kalıbıyla yazılmıştır ama kitapta az da olsa aruz kullanılmıştır.
- 144 hikmet ve 1 münacattan oluşur.
- Karahanlı Türkçesinin Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- Didaktik ve manzum bir eserdir.
- Her hikmetin son dörtlüğünde şairin adı verilmiştir.
- Ahmet Yesevi ve onun talebelerinin şiirlerini içerir.
- Eserin yazarı Ahmet Yesevi, dinî-tasavvufi halk edebiyatının kurucusu kabul edilir.
- Şair, Hz. Peygamber'in vefat yaşı olan 63 yaşından sonra toprağın altında yaşamayı seçmiştir.
- Ahmet Yesevi'nin öğrencilerine "alperen" denmiştir.
- Ahmet Yesevi ilk Türk mutasavvıfı, Divan-ı Hikmet ilk tasavvuf eserdir.

ÖRNEK

- 12. yüzyılda Ahmet Yesevi tarafından yazılmıştır.
- Türk kültürünün, Orta Asya sahasında İslamiyet'in kabulüyle başlayan değişiminin ve yeniden yapılanmasının ilk ürünlerindendir.
- Eser, İslam ruhuna uygun ideal insan ve toplum oluşturma çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Bazı özellikleri verilen eser aşağıdakilerden hangisidir?

- A) *Divan-ı Hikmet* B) *Kutadgu Bilig*
C) *Atabetü'l-Hakayık* D) *Divanü Lügati't-Türk*
E) *Vesiletü'n-Necat*

ÖSYM Sorusu

.....	9. Kaşgarlı Mahmut, 11. yüzyılda yazdığı eserinde iki dilin yani Türkçe ile Farsçanın karşılaştırmasını yapmıştır.
.....	10. <i>Atabetü'l-Hakâyık</i> 14 bölümden oluşmaktadır. Tevhitle başlar, naat ve dört halifenin övgüsüyle devam eder.
.....	11. <i>Kutadgu Bilig</i> üzerinde ilk kez günümüz harfleriyle çalışma yapan ve eserin önce metnini daha sonra da tercümesini yayımlayan, Reşit Rahmeti Arat'tır.
.....	12. <i>Divan-ı Hikmet</i> , hem hece hem aruz ölçüsü ile yazılmış dörtlük ve beyitlerden oluşmaktadır.
.....	13. <i>Kutadgu Bilig</i> 'de, hükümdarla aklı temsil eden Ay Togdı ve akıbeti, zühdü temsil eden Gün Togdı arasında geçen konuşmalarda Ayt Togdı (akıl), Gün Togdı'yı (zühd) hükümdara hizmet konusunda ikna etmeye çalışıyor.

ETKİNLİK

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara “D”, yanlış olanlara “Y” yazınız.

.....	1. Hikâyelerde olaylar nesir, kahramanların duygu ve düşünceleri nazımla dile getirilmiştir.
.....	2. <i>Atabetü'l-Hakayık</i> yazıldığı dönemin, dili en ağır olan eseridir.
.....	3. <i>Kutadgu Bilig</i> , Yusuf Has Hacıp tarafından yazılarak Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur.
.....	4. <i>Divan-ı Hikmet</i> , <i>Kutadgu Bilig</i> 'in yazıldığı Karahanlı Devri'ndeki Hakaniye Türkçesi ile yani Kaşgar Türkçesi ile yazılmıştır.
.....	5. <i>Divanü Lügati't-Türk</i> , sadece sözlük değildir; aynı zamanda dönemin kültürü, dil ve ağız özellikleri hakkında da bilgi veren bir kaynaktır.
.....	6. <i>Divan-ı Hikmet</i> adlı yapıttaki hikmetlerin bir kısmında da gazel tarzı kullanılmıştır.
.....	7. <i>Kutadgu Bilig</i> , 11. yüzyıl Karahanlılar devri Türk-İslam kültür çevresinin ortak bir ürünü olup İslâmî Dönem Türk kültürünün ilk manzum siyasetnâmesidir.
.....	8. Kaşgarlı Mahmut eserini oluştururken bir alan araştırmacısı gibi çalışmış, böylece Türk dilinin lehçelere göre dil bilgisi kurallarını başarıyla ilk kez belirlemiştir.